

سفرنامه اردن

محمد رضا انصاری قمی

در مهرماه ۱۳۷۱ برای دیدار با گروهی از شخصیت‌های علمی از چند کشور خاور میانه عربی دیداری داشتیم. در این سفر موفق به دیدار از دو کشور اردن و مصر نیز گردیدیم و نظر به اینکه در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی همواره روابط میان جمهوری اسلامی و این دو کشور به علت موضعگیریهای خصمانه حکومت‌های آنان نسبت به انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی تیره بوده است، امیدواریم بازگویی مشاهداتمان در این دو کشور بتواند توجه علاقمندان به مسائل فرهنگی را به خود جلب نماید.

در روز یکشنبه یازدهم مهرماه وارد عمان، پایتخت اردن هاشمی، شدیم. این کشور که در قدیم و تا پیش از تقسیمات و مرزبندیهای فعلی جزئی از بلاد شام به حساب می‌آمد، در دوران خلافت خلیفه دوم توسط ارتش اسلامی ضمیمه سرزمینهای اسلامی گردید.

در فرودگاه عمان پس از یک ساعت معطلی و پرسشهای امنیتی و بازرسی دقیق چمدانها و اوراق و کتابها، اجازه ورود به عمان داده شد.

خانواده هاشمی سلطنت را در اردن در دست دارند و با این که اصالتاً اردنی نیستند و از حجاز بدانجا آمده‌اند، لیکن توانسته‌اند خود را با شرایط اردن وفق دهند. پادشاه فعلی اردن، ملک حسین بن طلال بن عبدالله بن حسین است که از هجده سالگی و در پی کنار گذاشتن پدرش (ملک طلال) به پادشاهی

رسیده و نزدیک به نیم قرن است که پادشاهی می‌کند. آن گونه که به نظر می‌آید، خانواده هاشمی در نظر مردم علاوه بر قداست خانوادگی، که ناشی از انتساب بی شک و شبهه آنان به اهل البیت -ع- است، پیوندهای عمیقی با مردم دارند و رفتار اجتماعی آنان با طبقات مختلف جامعه دوستانه است.

در روز شنبه دوازدهم مهرماه برای دیدار از دانشگاه عمان روانه آنجا شدیم. در دانشگاه ضمن دیدار از کلیه الآداب با دکتر سبحان خلیفات، رئیس بخش فلسفه دانشکده، گفتگو نمودیم. او از محققین اردنی است که دارای تالیفات متعددی در فلسفه اسلامی است و با متون فلسفی شیعی و آثار فلاسفه چند قرن اخیر ایران آشنایی دارد. او از عمق روابط ایرانیان و اعراب و خدمتانی که دانشمندان مسلمان ایران در طول قرن‌ها به اسلام و عربها نمودند، سخن گفت. او گفت اردنیها هم اکنون پیرو مذهبی هستند (حنفی) که بنیانگذار آن فردی ایرانی است. و سخن محقق و جامعه شناس عراقی، علی الوردی را یادآور شد که ایرانیان از قرون اولیه تا به هنگام برقراری دولت صفویه همواره پرچمدار علم و تمدن میان اهل تسنن به شمار می‌آمدند و پس از برقراری دولت صفویه - بجز زمان کوتاهی - ایرانیان باز هم پرچم علم و دانش را در میان شیعیان برافراشتند. او از ارزش نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ایران سخن گفت و معتقد بود که ایرانیان نتوانسته‌اند آن گونه که بود این گنجینه‌های با ارزش را به جهانیان و بخصوص به جهان عرب معرفی کنند، و بسیار رخ می‌دهد که محقق یا زحمات فراوان کتابی را با استفاده از نسخه خطی درجه دو تحقیق نموده در حالی که نسخه ارزشمندی از آن کتاب در کتابخانه‌های ایران موجود است و او از آن آگاهی ندارد.

از نکات جالب توجه برای هر بیننده‌ای از دانشگاه عمان (این دانشگاه بیست و چهار هزار دانشجوی شاغل به تحصیل دارد) شیوع حجاب و پوشش اسلامی در میان دختران دانشجویان و آن گونه که تخمین زدیم سه پنجم دانشجویان پوشش اسلامی داشتند. البته این پوشش در میان بانوان در شهر عمان نیز چشمگیر بود، لیکن این پدیده در دانشگاه چشمگیرتر به نظر می‌آمد. صدها دختر با روسریهای رنگارنگ و مانتوهای بلند در حال رفت و آمد بودند و حتی در میان آنها دخترانی را یافتیم که نقاب سیاهی بر چهره زده بودند و تنها چشمان آنان پیدا بود. بعد از ظهر همان روز به دیدار نویسنده معروف اردنی رُکس بن زائد

رفتیم. او یک مسیحی اردنی است که سالها قبل کتابی به نام (الامام علی اسد الاسلام و قدیسه) نوشته است. کتاب او از شهرت فراوانی (همانند کتاب جرج جرداق) برخوردار است و تاکنون در چندین نوبت چاپ شده است. او که اکنون در ۹۰ سالگی است و با زحمت سخن می‌گفت، دربارهٔ عنوان کتابش گفت من این کتاب را از دید یک مسیحی به حضرت نوشته‌ام لذا از او با عنوان «قدیس» یاد کرده‌ام. او گفت در چند سال قبل ارتش اردن این کتاب را برای هدیه به نیروهای مسلح اردن در روز ملی ارتش چاپ نمود، لیکن هنگام توزیع آن با مخالفت و تحریم گروهی روبرو گردید. آنان می‌گفتند که این مسیحی، علی را خدا کرده است و او را در مرتبه‌ای بالاتر از بشر قرار داده است، لیکن من در پاسخ گفتم هرگاه برای من فردی جز علی را بیاورید که در علم و عمل و جهاد و مبارزه و انسانیت با او برابری کند، من عباى خود را پهن می‌کنم تا او به روی آن پا نهد (آفرش له عباى لکی یطشها). بر دیوار اتاق او، دهها نشان و مدال و درجه افتخار از دانشگاهها و شخصیتها و سران کشورها بود که در میان آنها تابلویی از حضرت علی -ع- که یک دانشجوی اردنی در آمریکا آن را نقاشی کرده و به او هدیه نموده بود، مشاهد می‌شد.

در همین روز با دانشمند و حقوقدان اردنی، دکتر احمد حسین یعقوب، دیداری داشتیم. او چند سالی است که در نتیجه مطالعات و تحقیقات خود به مذهب اهل‌البیت -ع- تشرف یافته است و در ارشاد و هدایت هموطنان خود سعی و کوشش فراوان می‌نماید و هم اکنون کتاب دیگری از او به نام (نظریة عدالة الصحابة والمرجعية السياسية فی الاسلام) در دست چاپ است. او از اهالی شهر جرش می‌باشد که علاوه بر پیشه وکالت دادگستری، فعالیت‌های گسترده‌ای با سخنرانی و نوشتن مقالات در هفته‌نامه‌ها و روزنامه‌های اردن دارد. دربارهٔ نخستین کتابش گفت هنگام انتشار آن وزارت اوقاف اردن به تحریک بعضی از معاندین مانع از پخش آن گردیدند و پس از اعتراض و شکایت من، کمیسیونی از صاحب‌نظران تشکیل شد و به بررسی کتاب پرداختند و در نهایت حکم به آزادی چاپ و انتشار آن دادند و هم اکنون در کتابفروشیهای اردن به فروش می‌رسد و انعکاس بسیار خوبی داشته است. او معتقد بود اردن، به علت حاکمیت خانوادهٔ هاشمی، از موقعیت بسیار خوبی برای فعالیت‌های فرهنگی و آشنا نمودن مردم با مذهب اهل‌البیت -ع- دارد و

مؤسسات فرهنگی ایران وظیفه دارند پیش از آنکه دشمنان اهل‌البیت و بخصوص وهابیت عقاید مردم را فاسد کنند، در این زمینه فعالیت داشته باشند.

دیدار از مجمع الملکی لبحوث الحضارة الاسلامية

روز سه‌شنبه جهت دیدار با دکتر ناصرالدین الاسد (وزیر اسبق آموزش عالی و از نخبگان و علمای اردن) و رئیس مجمع الملکی لبحوث الحضارة الاسلامية، راهی آن مرکز شدیم. این مرکز که ریاست عالی آن با امیر حسن ولیعهد اردن می‌باشد با نام اختصاری «موسسه آل‌البیت» مشهور است. او ضمن سخنانش گفت: ایران و اردن -علاوه بر مشترکات فراوان، دارای یک وجه اشتراك بسیار مهم و اساسی هستند که همانا محبت و ولایتی است که دولت و ملت در دو کشور نسبت به اهل‌البیت -ع- دارند از این رو بسیار خوشوقت بود که پس از بازگشت آرامش به منطقه، دو کشور بتوانند در زمینه‌های فرهنگی و علمی همکاری‌های وسیعی داشته باشند. او دربارهٔ فعالیت‌های مؤسسه و اهداف آن که عبارت است از تهیه فهرست‌های مجموعه‌های خطی در کتابخانه‌های سرزمین‌های اشغالی و فهرست مشترك نسخه‌های خطی در کتابخانه‌های جهان و گسترش بحث‌هایی در رابطه با فرهنگ و تمدن اسلامی و تدوین دائرةالمعارف فرهنگ و تمدن اسلامی و برگزاری کنفرانس‌های سالیانه دربارهٔ موضوعات فوق، شرح مفصلی داد. در این مرکز متجاوز از یکصد نفر از دانشمندان کشورهای اسلامی عضویت دارند (و از ایران دکتر مهدی محقق عضو آن است) که در کنفرانس سالانه آن شرکت می‌کنند. او سپس ما را برای بازدید از مرکز همراهی نمود. او در ضمن صحبت‌هایش از تدوین دائرةالمعارف بزرگ اسلامی و جلد اول عربی آن کتاب، آن را کار عظیم و در خور شان و منزلت جهانی جمهوری اسلامی دانست، لیکن از بعضی نوشته‌های آن در رابطه با جهان عرب اظهار ناخشنودی نمود. وی از آن جمله گفت در مقاله «آل سعود»، نویسنده آن به شریف حسین بن علی (نیای ملک حسین و آخرین حاکم مکه از خانواده شرفاء) تهمت زده است و با ناآگاهی تمام او را وابسته به استعمار انگلیس نموده است، در حالی که او نخستین عربی بود که برای دفاع از اسلام به هدف رهایی ملت‌های مسلمان از یوغ سلاطین فاسد آل عثمان و ظلم و جور آنها قیام نمود و هدفی جز اقامه حکومت اسلامی نداشت، و اگر نتوانست به راه خود ادامه دهد و در نهایت شکست

میلادی قرار دارد زیر نظر مستقیم او و از مسئولیت‌های وزارت اوقاف اردن است، از این رو نام وزارتخانه اوقاف اردن با اضافه عنوان (الشؤون والمقدسات الاسلامية) است که مقصود از مقدسات اسلامیه، مسجد الاقصی و قبة الصخرة و مسجد و مقام حضرت ابراهیم (ع) در شهر خلیل است، او گفت وزارتخانه او توسط معاونی که در بیت المقدس دارد کلیه آن مراکز را از لحاظ مالی و تعیین و نصب امام جماعت و جمعه و خطیب و دیگر مسائل آن و سرپرستی موقوفات اداره می‌کند و در واقع کارکنان این مؤسسات که در اسرائیل هستند همگی کارمند این وزارتخانه بوده و از آن حقوق دریافت می‌کنند. او در ادامه سخنانش شرح مبسوطی درباره وضعیت کنونی مسجد الاقصی و قبة الصخرة و کوششهایی که صهیونیستها در جهت تخریب آن می‌نمایند داد و گفت گروههای یهودی در پوشش باستانشناسی چندین تونل و کانال در زیر صحن مسجد الاقصی و گنبد مسجد الصخرة کنده‌اند، این حفاریات به عنوان جستجو درباره باقیمانده هیکل سلیمان است که آنان معتقدند مسجد الصخرة و الاقصی بر روی خرابه‌های آن هیکل و معبد بنا شده است، ولی در ضمن قصد تخریب و سست نمودن پایه‌های مسجد را نیز دارند و هیچ بعید نمی‌آید روزی مسلمانان سر از خواب سهمگین بردارند و با خبر فرو ریختن مسجد الاقصی یا قبة الصخرة روبرو شوند. او گفت ما هم اکنون مشغول پیاده کردن طرح تعمیر و بازسازی این دو مکان هستیم پس از این گفتگو به‌مراه او به دیدار دکتر عبدالعزیز التمیمی وزیر اوقاف اردن رفتیم، او با گشاده رویی پذیرای ما شد و در ضمن گفتگو از سفر خود در زمستان سال ۱۳۷۰ به ایران و دیدار خود از تهران و گفتگو با مسؤولین جمهوری اسلامی به خوشی یاد می‌کرد. او هم چنین از توفیق زیارت آستان حضرت رضا (ع) و شکوه و جلال آن بارگاه سخنها گفت. و ما را به دیدار از مسجد جامع عمان که در سالهای اخیر بنا شده است دعوت کرد. این مسجد عظیم که به نام (جامع الشهيد الملك عبدالله) [ملک عبدالله نیای ملک حسین است که در دهه ۴۰ میلادی هنگام ورود به مسجد الاقصی ترور گردید و در کنار همان مسجد مدفون است] می‌باشد در نزدیکی بزرگترین کلیسای عمان ساخته شده است، این مسجد در زمینی به مساحت بیش از ۱۵۰۰۰ متر مربع که گنجایش بیش از ۱۰۰۰۰ نمازگزار را دارد ساخته شده و دارای گنبدی عظیم است.

خسورد، این ناشی از عدم آشنایی و آگاهی او از سیاست استعماری غرب و تباری آنها بر تقسیم کشورهای اسلامی بود و این از عظمت کار او نمی‌گاهد. از این رو در نهایت او را به جزیره قبرس تبعید نمودند و اجازه بازگشت به او را ندادند. او ضمن اظهار تأسف از درج چنین مطالبی گفت قصد داشتم کتاب را جهت ملاحظه امیر حسن برای او ارسال دارم، لیکن به خاطر جلوگیری از تأثیر منفی آن در روابط دو کشور از ارائه آن خودداری کردم. ناصرالدین اسد در ادامه سخنانش و در پاسخ به توضیحات ما در مورد فعالیت‌های فرهنگی گسترده که در ایران اسلامی انجام می‌پذیرد و نقشی که حوزه‌های علمیه شیعه در گسترش فرهنگ اسلامی داشته‌اند، گفت من همواره معتقد بوده‌ام که اسلام درخت تناوری است که همه وابستگان آن از مدارس فکری مختلف از یک ریشه و منبع سیراب می‌گردند و هرگز نباید اختلافات و دیدگاه‌های گوناگون سبب جدایی و دوری آنان از یکدیگر گردد. او گفت من هرگز از مدارس مختلف و گوناگون اسلامی به عنوان مذهب یاد نمی‌کنم، بلکه معتقدم مذهب همگی مسلمانان با اندیشه‌های گوناگون اسلام است. او در پایان اظهار امیدواری کرد که دارالتقريب بين المذاهب الاسلامية بتواند گام‌های عملی مهمی در راه تقرب میان مدارس اسلامی بر دارد. در ادامه دیدار از این مرکز با پرفسور عبدالعزیز الخياط که از شخصیت‌های مذهبی و علمی و وزیر اسبق اوقاف اردن و معاون مؤسسه آل البيت گفتگویی داشتیم. که ضمن اشاره به مسافرت‌های خود به ایران از دیدارهای خود مرحوم آية الله العظمی شیرازی و حجة الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی و دیگر مسئولین کشور به نیکی یاد می‌کرد. در همین روز با دکتر (احمد هلیل) که عنوان رسمی او (امام الحضرة الهاشمية و مدير عام وزارة الاوقاف والشؤون والمقدسات الاسلامية) است در دفترش در ساختمان وزارت اوقاف دیداری داشتیم، او ضمن اظهار تأسف از وقوع حوادثی که دو ملت ایران و اردن را در سالهای اخیر - بر غم وجود اشتراکات فراوان - از یکدیگر جدا کرد از تجدید روابط و برقراری رفت و آمد مقامات سیاسی و مذهبی ایران اظهار خوشحالی نمود، از نکات جالب توجه در این ملاقات اطلاع ما از نحوه اداره مراکز اسلامی و مساجد و مقابر و مقامات و موقوفات سرزمینهای اشغالی بود، آنگونه که دکتر هلیل گفت کلیه مراکز فوق‌الذکر که در محدوده سرزمینهای اشغالی از سال ۱۹۶۷

دیدار از مجمع اللغة العربية الاردني

مجمع اللغة العربية که فرهنگستان زبان و ادبیات عربی است، نخستین بار در دمشق تشکیل شد و بعدها فرهنگستانهایی در قاهره و عمان و بغداد به وجود آمد. مجمع اللغة العربية اردن در سال ۱۹۲۴ در عمان و به هدف سعی در تصمیم و گسترش زبان و ادبیات عرب در کشورهای عربی تأسیس شد. رئیس کنونی آن، دکتر عبدالکریم خلیفه، از دانشمندان جهان است. او ضمن شرح مبسوطی درباره کار فرهنگستان، به توضیح فعالیتهای آن مرکز در زمینه برگردانی و جایگزین نمودن کلمات عربی به جای کلمات بیگانه پرداخت. از جمله کارهای آنان، تهیه و چاپ فرهنگنامه های جدید در رشته های کامپیوتر و نرم افزار و اصطلاحات فیزیک و شیمی و مسائل نظامی و زیست شناسی بود که با دقت تمام کلیه اصطلاحات علمی و فنی در هر علم و فنی را برگردان نموده و آنها را در اختیار مراکز علمی، مطبوعات و دیگر وسایل ارتباط جمعی قرار می دهند تا بدین وسیله با استفاده از کلمات عربی از شیوع اصطلاحات بیگانه جلوگیری کنند.

ساختمان مجمع اللغة در گوشه ای از دانشگاه عمان قرار دارد و از پنج طبقه تشکیل شده است و در طبقه اول آن سالنی بسیار زیبا و دارای تمام امکانات سمعی و بصری جهت کنفرانسها و نشستهای عمومی مجمع تهیه دیده شده است. در بخش دیگر این طبقه، کتابخانه نسبتاً خوبی قرار دارد که در آن نمایشگاهی از دهها کتاب و نشریه که از مجمع صادر می شود، در معرض دید بازدید کنندگان قرار دارد. این مجمع نشریه ای دارد که در آن فعالیتهای فصلی خود را بازگو می کند.

زیارت آرامگاه شهدای مؤته

در آخرین روز اقامتتمان در اردن به منظور زیارت و عتبه بوسی آرامگاه شهدای مؤته، عازم دشت مؤته شدیم. مؤته در جنوب غربی عمان قرار دارد جنگ مؤته در سال هشتم هجری میان ارتش اسلام و ارتش روم شرقی در مرزهای شبه جزیره عربستان و منتهی الیه مرزهای جنوبی روم شرقی رخ داد. صحنه نبرد در دشت وسیعی قرار داشته است که در محل آن در گذشته مسجدی بوده است که امروزه خرابه های آن باقی است و در گوشه و کنار آن چندین سنگ قبر با خطوط قدیم قرار داشت که به علت تاریکی هوا قادر به خواندن آنها نشدیم. ظاهراً پس از

شهادت آنان در صحنه نبرد، آنها را به فاصله ده کیلومتری در بلندای تپه قرار داده بودند و در آنجا با فواصل معینی از یکدیگر به خاک سپرده اند. امروزه دولت اردن در محل شهادت این بزرگواران برجی سمنلیک، که نمایانگر عروج روح آنان به آسمانهاست، ساخته است و در همان اطراف دانشگاه جنگ اردن که به نام «جامعه مؤته العسکری» است را ساخته که نزدیک به بیست هزار دانشجو در آن به تحصیل مشغول هستند.

قبر حضرت جعفر بن ابی طالب با شکوهتر از دو قبر دیگر است. روی قبر از چندین قطعه پارچه سبزرنگ، که با نوشته هایی از آیات قرآن و احادیث تزیین یافته است، پوشیده شده و در اطراف قبر نرده ای آهنین قرار دارد که مانع دسترسی به قبر است. بر روی قبر در ارتفاع بلندی گنبدی سنگی، که پوششی از رنگ سبز بر روی آن زده اند، قرار دارد. در ضلع غربی قبر قطعه سنگی قرار دارد که بر روی آن این عبارت حک شده است: هذا قبر الشهيد جعفر بن ابی طالب رحمه الله سنة ۸ هجرية. در زاویه شمالی مسجد و در سمت چپ ورودی مسجد موزه ای قرار دارد که در آن آثاری از قبیل شمشیر و نیزه و خنجر و غیره که ظاهراً باقیمانده از جنگ مؤته بوده و آنها را در دشت مؤته یافته اند، در آن نگهداری می شود. در فاصله صد متری، قبر زید بن حارثه، پسر خواننده رسول اکرم -ص- است که قبل از نزول آیه تحریم پسر خواندگی به نام زید بن محمد نامیده می شد، قرار دارد؛ قبری بسیار ساده که در میان پارکی قرار گرفته است. مقبره او عبارت است از یک اتاق سنگی چهار در چهار متری که در میان آن قبر قرار دارد و بر روی آن گنبدی سبز است. قبر عبدالله بن رواحه نیز در فاصله پانصد متری از این دو قبر، آن هم در اتاقی مشابه آرامگاه قرار دارد.

از روی تپه شاهد منظره بسیار زیبای دشتهای اطراف بودیم. منطقه ای که در آن موه قرار دارد به نام «کرك» می باشد که نسبتاً حاصلخیز است. از این رو در آن غروب دشت وسیع كرك منظره زیبایی را در برابر چشمان بیننده به وجود می آورد، لیکن زیبایی طبیعت نتوانست غم غربت قبور این بزرگان را که برگردن همه مسلمانان حق دارند از دل بزدايد. امیدواریم مسؤولین سازمان اوقاف و سازمان تبلیغات که وعده کرده اند در زدودن غبار غربت و بازسازی و تعمیر این اماکن متبرکه اقدام نمایند، گوشه ای از دین خود را نسبت به این شهیدان والامقام اداء نمایند.